

Marcel Dicke

Wageningen Universiteit

marcel.dicke@users.ento.wau.nl

In de zomer is de aandacht van de media voor insecten veel groter dan 's winters. Er verschijnen regelmatig artikelen in de dagbladen over insecten. Niet over het hele scala – vrijwel zonder uitzondering behandelen ze de stekende en prikkende 'soorten' als dé mug, dé wesp, dé teek en dé vlo, kortom 'de lastpakken' die onze vakantie kunnen vergallen. Het lijkt wel een jaarlijks terugkerende campagne tegen de insecten: alle ergernis en overlast op een rijtje. De schrijvers gaan er gemakshalve aan voorbij dat wij ook nogal eens overlast bezorgen aan insecten. Sterker nog: de lezer wordt gestimuleerd om deze dieren leed te bezorgen. En de dierenbescherming negeert het.

Leken kunnen meestal moeilijk bevatten hoeveel insectensoorten er zijn. Dat er verschillende soorten vlinders zijn, oké, maar vlooien? Volgens de huidige kennis zijn er wereldwijd meer dan 1700 soorten vlooien, waarvan er zeker 50 in Nederland voorkomen. Entomologen hebben jarenlang beweerd dat er mogelijk 30 miljoen insectensoorten zijn. Onlangs heeft een publicatie in 'Nature' dit aantal teruggebracht tot 'slechts' zes miljoen, wat nog altijd ruim zes keer zoveel is als het aantal insectensoorten dat tot op heden een naam heeft gekregen. Als alle orden proportioneel bijdragen aan de onbekende soorten dan kunnen we dus nog circa 8500 nieuwe vlooiensoorten verwachten. Ik ben bang dat leken daar niet enthousiast voor gemaakt kunnen worden. Die zijn meer geïnteresseerd in vogels dan in vlooien. Velen trekken er in het weekeinde op uit met een verrekijker om hun gevederde vrienden te observeren. In praktijk observeren ze waarschijnlijk meer vlooien dan vogels, want iedere vogel is een potentieel vlooiennest. In een recente studie werden bijna 8000 vlooien van acht soorten gevonden in minder dan 400 spreekwennesten.

Goed, er zijn dus honderden soorten vlooien. Maar 'waarom zou je al die vlooiensoorten uit elkaar houden?' hoor je de leek denken. Of je nou door de hondenvlo of door de kattenvlo gebeten wordt? De geschiedenis laat zien hoe belangrijk vlooiëntaxonomie kan zijn. Het heeft eeuwen geduurd voordat de rol van rattenvlooien bij het overdragen van de pest ontdekt werd. In 1898 beschreef de Fransman P.L. Simond dat rattenvlooien de pestbacil van ratten naar mensen overbrengen. Pas in 1905-1908 werd dit geaccepteerd door de British Commission for Investigating Plague in India. Lange tijd werd door de Commission onderzoek gedaan aan de mensenvlo in plaats van de rattenvlo *Xenopsylla cheopis* en met de mensenvlo konden de waarnemingen van Simond niet worden geverifieerd.

Toch is het imago van vlooien niet zo slecht dat we vlooien willen mijden als de pest. Een vlooiemarkt trekt vele bezoekers, het vlooienspel is jarenlang populair geweest en vlooientheaters hebben lange tijd tot de verbeelding gesproken. Vlooientheaters hebben overigens – op een enkeling na (zie foto) – wel hun beste tijd gehad. Eén van de redenen is dat vlooientheaters gebruik maken van mensenvlooien en dat lijkt een met uitsterven bedreigde diersoort te zijn (die nog niet op een rode lijst voorkomt). Mensenvlooien zijn

groter en sterker dan kattenvlooien en ze springen hoger en verder. Daarmee zijn zij geschikter voor het vlooientheater.

Het mooiste voorbeeld van de ontwikkeling van een fascinatie voor vlooien is het boek 'The compleat flea' van Brendan Lehane. Hierin beschrijft deze historicus dat hij naar Dublin ging voor literatuuronderzoek over koningen en heiligen. Het appartement dat hij huurde bleek hij met vlooien te delen. Deze dieren werden zo'n belangrijk deel van zijn dagelijks leven dat hij gaandeweg meer in zijn dagboek schreef over vlooien dan over zijn historisch onderzoek. Hij besloot daarop een studie te maken van vlooien, van hun biologie en hun rol in de literatuur, muziek en schilderkunst. Vlooien komen niet alleen in ons dagelijks leven, maar ook in ons culturele leven meer voor dan we zouden denken. En het waren niet de minsten die vlooien opnamen in hun werk: Shakespeare schreef erover, ze figureren in de Faust van Goethe, en William Blake schilderde de geest van een vlo. In de opera 'La Damnation de Faust' van Hector Berlioz komt het lied van de vlo voor. De Italiaanse componist Ghedini schreef een opera waarin een vlo de hoofdrol speelt: 'La pulce d'oro'. Alles waar deze operavlo in bijt verandert in goud.

Het ontstaan van taal zou ook met vlooien te maken hebben. Het vlooiën bij apen dient niet alleen de hygiëne, maar heeft een sociale functie, namelijk het verstevigen van de onderlinge banden. Toen bij de eerste mensen sociale groepen te groot werden om iedereen te kunnen vlooiën zou taal ontstaan zijn. In ons taalgebruik komen diverse vlooiënuitingen voor. Je kunt 'opvliegen als een bosje vlooien' maar liever niet ergens 'zitten om vlooien te vangen'. 'Magerre vlooiën bijten het hardst', terwijl je ook 'het hardst gebeten wordt door je eigen vlooiën'. Net als met andere insecten wordt er met vlooiën meestal niet veel positiefs uitgedrukt, hoewel het met mieren altijd nog erger kan .... Vlooiën figureren ook onder de gordel. Er moet een pornofilm gemaakt zijn onder de titel 'The autobiography of a flea', maar tot op heden heb ik die nog niet kunnen achterhalen. Vlooiën figureren veel meer in pornografie. Zelfs zo veel dat de Duitse specialisten Hugo Hayn en Alfred Gotendorf aan het begin van de 20e eeuw een bibliografie samenstelden waarin ze pornografie vlooiënliteratuur noemden. Welke entomoloog durft nog langer de bibliothecaris te vragen naar de plank met vlooiënliteratuur?

In de Verenigde Staten is het 'Cardoso flea circus' nog actief. (foto opgenomen met toestemming van het Contemporary Arts Museum, Houston, USA).

